

SEBASTIAN GRUDZIEN

UJ KRAKÓW

INTERDYSCYPLINARNOŚĆ W BUŁGARYSTYCZNEJ TWÓRCZOŚCI HENRYKA BATOWSKIEGO

Jeśli zaistniałaby potrzeba wskazania patrona pracy ukazującej Bułgarię w świetle dorobku polskich uczonych różnych dyscyplin, bez wątpienia pierwszorzędym kandydatem byłby Henryk Batowski (1907-1999). Na to wyróżnienie zasłużył wielodziedzinowymi zainteresowaniami, obejmującymi przede wszystkim historię i filologię. Przejawem jego aktywności bułgarystycznej, obok dokonań naukowych, były działalność społeczna i dziennikarstwo.

Skąd wzięła się u Batowskiego fascynacja dalekim południowosłowiańskim państwem? Aby odpowiedzieć na to pytanie, należy cofnąć się do 1924 r., kiedy Lwów, jego rodzinne miasto, odwiedził Bojan Penew. Na wykłady tego wybitnego literaturoznawcy uczęszczał zaledwie siedemnastoletni wówczas Batowski¹. Zetknięcie z intelektualistą-polonofilem nie tylko rozbudziło w nim bułgarskie zainteresowania², ale także stworzyło możliwość wniesienia wkładu do wzmocnienia więzów między obu narodami na płaszczyźnie organizacyjnej. Z inicjatywy Penewa³ powstało bowiem efemeryczne, dziś całkiem zapomniane, Bułgarsko-Polskie Towarzystwo Kulturalne⁴. Tej pierwszej organizacji słowianofilskiej, w której szeregach znalazł się Batowski⁵, przyświecały również cele gospodarcze⁶. Świadczy o tym projekt statutu, pod którym obok siebie figurowały nazwiska bułgarskie i polskie. Do sygnatariuszy tego tekstu⁷ i najaktywniejszych działaczy Towarzystwa należeli

¹ H. Batowski do N. Bobczewa 27 XI 1925, Bułgarski historyczny archiw Narodna biblioteka „Sw. Kiril i Metodij” (dalej: BIA NBKM) F. 278 j.a. 92.

² H. Batowski, *Republika Polska, (obraz na minaloto i segasznoto)*, Sofija 1931, s. 7.

³ Tenże, *Polsko-Bułgarskie Towarzystwo w Sofji*, „Słowo Polskie” 1925, nr 227, s. 6.

⁴ *Towarzystwa i instytucje naukowe, popularnonaukowe, techniczne oraz naukę popierające; organizacje zawodowe pracowników naukowych w Polsce*, oprac. S. Herbst, „Nauka Polska” 1930, t. 12, s. 294; H. Batowski, *Polsko-Bułgarskie Towarzystwo...*, s. 6.

⁵ S. Grudzień, *Henryk Batowski a współpraca słowiańska (do 1939 roku)*, [w:] *Henryk Batowski 1907-1999. Materiały z Sesji Naukowej PAU w dniu 18 kwietnia 2000 r.*, Kraków 2003, s. 35-36.

⁶ *Z życia Bułgarów we Lwowie. Bułgarsko-polskie Tow. Kulturalne*, „Wiek Nowy” 1924, nr 6897, s. 8.

⁷ Projekt statutu Bułgarsko-Polskiego Towarzystwa Kulturalnego we Lwowie [1924], Ustaw.

Batowski i Jerzy Pogonowski⁸, którzy jako uczeń i nauczyciel zetknęli się w Gimnazjum im. króla Stefana Batorego we Lwowie⁹. Wszystko wskazuje, że to Pogonowski był pierwszym przewodnikiem nastolatka po zagadnieniach słowiańskich. Odnośnie do spraw bułgarskich Batowski mógł liczyć z jego strony tak na słowa zachęty do podejmowania samodzielnych inicjatyw¹⁰, jak i na rekomendacje. Ich świadectwem jest list Pogonowskiego z sierpnia 1925 r. Pismo adresowane do Nikoły Bobczewa zawierało wycinek artykułu ze „Słowa Polskiego” o kierowanym przez tego bułgarskiego uczonego Towarzystwie Słowiańskim¹¹. Publikacja była dziennikarskim debiutem Batowskiego¹². Bułgarii, ściślej jej dawnym i współczesnym kontaktom z Polską, poświęcił także swój pierwszy obszerny tekst zamieszczony na łamach „Myśli Narodowej”¹³.

Zagadnienia bułgarskie nie tylko zainicjowały słowianofilskie i słowianoznawcze fascynacje Batowskiego, ale także miały udział w zapoczątkowaniu jego zainteresowań bałkanistycznych. Wyodrębnienie tematyki bałkańskiej było konsekwencją stopniowego rozszerzania perspektywy patrzenia na sprawy południowosłowiańskie¹⁴. Zjawisko to nieznacznie wyprzedziło pojawienie się w publicystyce Batowskiego poważnych sygnałów zaniepokojenia niebezpiecznymi dla II Rzeczypospolitej konsekwencjami zdominowania Bułgarii przez wpływy niemieckie. Zaproponował, aby przeciwstawić im polską propagandę¹⁵ kulturalną i zacieśnienie stosunków gospodarczych¹⁶. Na początku lat 30. zadanie to postawił naukowej instytucji bałkanistycznej służącej polskim interesom. Pomysł jej powołania zrodził się na fali integracyjnych tendencji na Półwyspie. Według pochodzącego z czerwca 1933 r. projektu Batowskiego placówka pod nazwą Instytut Europy Południowo-Wschodniej miała być sekcją autonomiczną Towarzystwa Naukowego we Lwowie. Lista potencjalnych pracowników świadczyła o skali przedsięwzięcia i jego interdyscyplinarnym charakterze. Znaleźli się na niej historycy, prawnicy, antropolodzy, etnografowie, archeolodzy i językoznawcy. Obok klasyfikacji dziedzinowej Batowski dokonał podziału naukowców według znajomości poszczególnych krajów bałkańskich. Jako specjalistów od Bułgarii wymienił profesorów Witolda Taszycykiego ze Lwowa i Stanisława Słońskiego z Warszawy¹⁷.

W tym samym czasie, celem stworzenia podbudowy pod Instytut, Batowski opracował projekt wykładów bałkanistycznych, który pragnął przedłożyć Studium

Byłgarskoto-Polsko Kulturno Drużestwo w Lwow 20 VII 1924, Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie (dalej: ANPANiPAU), sygn. K III-151, j.a. II/46.

⁸ H. Batowski, *Polsko-Bułgarskie Towarzystwo...*, s. 6.

⁹ *III (trzecie) Państwowe Liceum i Gimnazjum im. króla Stefana Batorego we Lwowie (nr 561), lata szkolne: 1867/68-1938/39. Dokumenty przeszłości.* (2), oprac. J. Kowalczuk, Kraków 2006.

¹⁰ J. Pogonowski do H. Batowskiego 6 I 1925, ANPANiPAU, sygn. K III-151, j.a. IV/63.

¹¹ J. Pogonowski do N. Bobczewa 25 VIII 1925, BIA NBKM, F. 278, j.a. 182.

¹² H. Batowski, *Słowiańskie Towarzystwo w Sofii*, „Słowo Polskie” 1925, nr 227, s. 6.

¹³ Tenże, *Bułgarzy wobec kultury polskiej*, „Myśl Narodowa” 1925, nr 3, s. 42-43.

¹⁴ h-k b-i [H. Batowski], *O Locarno bałkańskie*, „Słowo Polskie” 1928, nr 104, s. 5.

¹⁵ Tenże, *Orientacja międzynarodowa Bułgarii*, „Słowo Polskie” 1929, nr 118, s. 5.

¹⁶ Tenże, *Problem stosunków polsko-bułgarskich*, „Słowo Polskie” 1929, nr 270, s. 5.

¹⁷ „Czy potrzebny jest Instytut Europy Południowo-Wschodniej we Lwowie?”, [w:] H. Batowski do F. Bujaka 26 VI 1933, ANPANiPAU, sygn. K III-151, j.a. IV/49.

Uzupełniającemu Dyplomatycznemu podlegającemu Wydziałowi Prawa Uniwersytetu Jana Kazimierza. Zajęcia propedeutyczne miały obejmować politykę, kulturę, statystykę, gospodarkę i bibliografię regionu¹⁸, a w wersji rozszerzonej także dzieje najnowsze, zagadnienia społeczne, geografę, etnografię i antropogeografię¹⁹. Ostatecznie Batowskiemu udało się jedynie zrealizować elementy szeroko zakrojonych pomysłów. Stało się to w Krakowie, kiedy został on profesorem Szkoły Nauk Politycznych, istniejącej przy Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wieloaspektowe spojrzenie na Europę Południowo-Wschodnią zawarł w skrypcie *Zagadnienia bałkańskie*²⁰. W roku akademickim 1939/1940 zamierzał prowadzić seminarium dotyczące współczesnych zagadnień tej części kontynentu, uwzględniające kwestie polityczne, geograficzne i kulturalne²¹.

Ceterum censeo naukoznawczych postulatów Batowskiego było krytykowanie dominacji językoznawstwa przy równoczesnej afirmacji badań zagadnień współczesnych. Uwagi te dotyczyły zarówno bałkanistyki²², jak i słowianoznawstwa²³. Batowski wysuwał propozycje powołania w Polsce Instytutu Słowiańskiego. Powierzał mu zadanie umocnienia polskich wpływów gospodarczych²⁴ i kulturalnych w Słowiańszczyźnie²⁵. W przeciwieństwie do Instytutu Europy Południowo-Wschodniej konkretne plany powołania Instytutu Słowiańskiego zostały ogłoszone drukiem. W publikacji z 1932 r. Batowski kładł nacisk na historię polityczną, społeczną i kulturalną, za istotne dziedziny uznając także filozofię, religię, etnografię, statystykę i stosunki polityczne²⁶. W 1934 r. w referacie wygłoszonym podczas II Międzynarodowego Zjazdu Słowistów podkreślił potrzebę prowadzenia w ramach Instytutu Słowiańskiego wszechstronnych badań z dowartościowaniem dyscyplin najmniej rozwiniętych²⁷. Nowością było zwrócenie uwagi na tematykę przyrodniczą²⁸. Ba-

¹⁸ [H. Batowski], „Projekt rozbudowy studium dyplomatycznego przy wydziale Prawa i U.P. UJK we Lwowie”, ANPANiPAU, sygn. K III-151, j.a. II/36.

¹⁹ H. Batowski do Kierownictwa Studium Uzupełniającego Dyplomatycznego przy Wydz. Prawa UJK 21 VI 1933, ANPANiPAU, sygn. K III-151, j.a. IV/49.

²⁰ H. Batowski, *Zagadnienia bałkańskie*, Kraków 1939.

²¹ H. Batowski do Dyrekcji Szkoły Nauk Politycznych 10 V 1939, ANPANiPAU, sygn. K III-151, j.a. IV/23, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego (dalej: AUJ), Akta Szkoły Nauk Politycznych Organizacja wykładów SNP II 9.

²² h-k b-i, [H. Batowski] (rec.:) „Revue Internationale des Études Balkaniques“ T. 1, Beograd 1934, „Polityka Narodów” 1935, t. 5, s. 117-118.

²³ H. Batowski, *Kilka uwag o potrzebie, zadaniach i organizacji przyszłego instytutu słowiańskiego w Polsce*, „Nauka Polska” 1932, t. 15, s. 307.

²⁴ Tamże, s. 306; tenże, *O potrzebie, zasadach i organizacji Instytutu Słowiańskiego w Polsce*, [w:] *II Międzynarodowy Zjazd Słowistów (Filologów Słowiańskich). Księga Referatów. Sekcja III Kulturalno-Społeczna. Sekcja IV Dydaktyczna*, Warszawa 1934 s. 14; J. Rusek, *Udział Henryka Batowskiego w kongresach słowistycznych*, [w:] *Henryk Batowski 1907-1999...*, s. 84.

²⁵ H. Batowski, *O potrzebie, zasadach i organizacji...*, s. 14; J. Rusek, *Udział Henryka Batowskiego...*, s. 84.

²⁶ H. Batowski, *Kilka uwag o potrzebie...*, s. 309.

²⁷ Tenże, *O potrzebie, zasadach i organizacji...*, s. 13; J. Rusek, *Udział Henryka Batowskiego...*, s. 83.

towski powrócił do idei Instytutu w 1946 r. W dalszym ciągu kładł nacisk na praktyczne zastosowanie badań dla potrzeb państwa i społeczeństwa²⁹, eksponując znaczenie ekonomii i polityki, ale nie zapominając o kulturze³⁰.

W 1948 r. Henryk Batowski w podobnym duchu opowiedział się za reorganizacją Studium Słowiańskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wyobrażał je sobie jako instytucję międzywydziałową, ze względu na łączenie celów teoretycznych z praktycznymi podległą ministerstwu oświaty i współdziałającą z ministerstwem spraw zagranicznych. Wśród przedmiotów wymieniał: historię, prawo, historię sztuki, literaturoznawstwo, językoznawstwo, politologię, ekonomię, geografę, etnografię³¹ i archeologię. Dla zachowania równowagi postulował redukcję liczby katedr językoznawczych³².

Batowski nigdy nie przestał być zwolennikiem nadania słowianoznawstwu bardziej interdyscyplinarnego oblicza³³. Dochodząc do wniosku, że poziom rozwoju nauki uniemożliwia opanowanie pełnej wiedzy przez reprezentanta jednego kierunku³⁴, uznał za wskazane podejmowanie wspólnych badań przez specjalistów różnych dziedzin³⁵. Przede wszystkim przeświadczony był o konieczności współpracy slawistów-filologów z historykami³⁶, zwłaszcza na polu historii literatury³⁷.

Batowski miał szczególne kompetencje do autorytatywnego wypowiedzania się w tej kwestii. Należy podkreślić, że zaliczanie tego uczonego do reprezentantów nauk historycznych w odniesieniu do okresu przedwojennego³⁸ nie jest ściśle. Rzeczywiście habilitował się z zakresu historii najnowszej na podstawie traktującej także

²⁸ H. Batowski, *O potrzebie, zasadach i organizacji...*, s. 14; J. Rusek, *Udział Henryka Batowskiego...*, s. 83.

²⁹ H. Batowski, *W sprawie Instytutu Słowiańskiego w Polsce*, „Życie Nauki” 1946, s. 196.

³⁰ Tamże, s. 197.

³¹ Tenże, „W sprawie studium słowiańskiego w Krakowie” 14 IV 1948, ANPANiPAU, sygn. K III-151, j.a. II/43, AUJ Akta personalne T. Lehra-Splawińskiego D XLVI, t. 2.

³² Tenże, „Uwagi o projekcie ustroju studium słowiańskiego w Krakowie” 15 IV 1948, ANPANiPAU, sygn. K III-151, j.a. II/43, AUJ Akta personalne T. Lehra-Splawińskiego D XLVI, t. 2.

³³ Tenże, *Wspomnienie o pierwszym Międzynarodowym Kongresie slawistów (Praga 1929)*, „Biuletyn informacyjny” (Kraków, XII Międzynarodowy Kongres Slawistów) 1998, [nr] 1, s. 15.

³⁴ Tenże, *W sprawie zakresu pojęcia „słowianoznawstwo”*, „Życie Nauki” 1949, s. 438-439, 440-441, 442; tenże, [rec.:] Lehr-Splawiński T., *Zarys dziejów słowianoznawstwa polskiego*, Kraków 1948, „Życie Słowiańskie” 1949, s. 545-546.

³⁵ HAB. [H. Batowski], *O współpracę poszczególnych gałęzi nauki ze słowianoznawstwem*, „Życie Słowiańskie” 1947, s. 142-145; H. Batowski, *W sprawie zakresu pojęcia...*, s. 440, 441; tenże, *Badania nad historią narodów słowiańskich XIX i XX w. w okresie od r. 1945*, „Pamiętnik Słowiański” 1972, s. 303-304.

³⁶ Tenże, *IV Międzynarodowy Kongres Slawistyczny w Moskwie*, „Kwartalnik Historyczny” 1959, s. 307-308; tenże, *Badania nad historią...*, s. 302.

³⁷ Tenże, *Badania nad historią...*, s. 314.

³⁸ J. Piskurewicz, *W służbie nauki i oświaty. Stanisław Michalski (1865-1949)*, Warszawa 1993, s. 123; J. Kornhauser, *Henryk Batowski jako badacz literatur południowsłowiańskich*, [w:] *Henryk Batowski 1907-1999...*, s. 77; J. Śliziński, *Recepcja twórczości Iwana Minczewa Wazowa w Polsce*, [w:] *Stosunki literackie polsko-bułgarskie*, red. J. Śliziński, Wrocław i in. 1971, s. 99.

o Bułgarii pracy *Podstawy sojuszu bałkańskiego 1912 r. Studium z historii dyplomatycznej 1806-1912*, ale stało się to dopiero w roku 1939³⁹. Natomiast obroniony w 1929 r. doktorat dotyczył tematyki językoznawczej⁴⁰. Jeszcze w drugiej połowie lat 30. Batowski otrzymywał wsparcie Funduszu Kultury Narodowej (FKN) jako przedstawiciel nauk filologicznych i historii literatury. Jednak w przeznaczonym dla tej placówki zestawieniu publikacji wymienił także teksty reprezentujące inne dyscypliny⁴¹. Już na początku dekady było jasne, że sztywne ramy klasyfikacyjne nie są w stanie objąć rozwijających się co najmniej w dwóch kierunkach zainteresowań młodego uczonego. Ilustrację tego procesu stanowi sprawozdanie ze stypendium FKN, które umożliwiło mu pobyt na Bałkanach. Pisał w nim: „[...] szybko przekonałem się, że jeśli mało jest w Polsce pracowników w dziedzinie historii literatur słowiańskich, to jeszcze mniej jest pracujących na polu studium współczesności bałkańskiej, znanstwa tutejszych stosunków pod względem kulturalnym, gospodarczym, politycznym i społecznym. W interesie dorównania przez naukę polską choćby tylko w nader drobnej mierze nauce niemieckiej, francuskiej, włoskiej itd., bogatym w obserwacje w tej dziedzinie, uznałem za konieczne podjąć się i owych studiów bałkanistycznych”⁴².

Wszystko to w niczym nie zmienia faktu, że zarówno lwowskie, jak i praskie studia Batowskiego miały charakter filologiczny. Jego profesorami na Uniwersytecie Jana Kazimierza byli Tadeusz Lehr-Splawiński, Juliusz Kleiner i Wilhelm Bruchnalski⁴³, a na Uniwersytecie Karola – Marian Szykowski⁴⁴. Pierwszy z wymienionych zapisał się w dziejach nauki jako wybitny sławista. Trzej kolejni znani są jako świetni znawcy romantyzmu i Adama Mickiewicza. Z badań w tej dziedzinie słynął również Penew⁴⁵, którego Batowski uznał za swojego nauczyciela⁴⁶. O jego mickiewiczowskich pracach wspominał w nekrologu poświęconym temu bułgarskiemu

³⁹ W. Marmon, *Habilitacje historyczne w Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1918-1939*, [w:] *Środowisko historyczne II Rzeczypospolitej. Materiały konferencji w Krakowie i Lublinie 1984 i 1985*, red. J. Maternicki, Warszawa 1986, s. 182 oraz „Przegląd Humanistyczny” 1985, nr 3-4, s. 146.

⁴⁰ H. Batowski, *Wspomnienie o pierwszym...*, s. 8, 11; J. Rusek, *Udział Henryka Batowskiego...*, s. 80.

⁴¹ *Pierwsze Sprawozdanie Funduszu Kultury Narodowej*, Warszawa 1931, s. 84-85; *Drugie Sprawozdanie Funduszu Kultury Narodowej*, Warszawa 1934, s. 50; *Trzecie Sprawozdanie Funduszu Kultury Narodowej*, Warszawa 1937, s. 137.

⁴² [H. Batowski, Sprawozdanie]. Stypendium Funduszu Kultury Narodowej [1931], ANPANiPAU, sygn. K III-151, j.a. II/46.

⁴³ Świadectwo odejścia. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie 22 X 1928, ANPANiPAU, sygn. K III-151, j.a. III/3.

⁴⁴ Zaświadczenie. Dziekanat Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Karola w Pradze. Przekład uwierzytelniony z j. czeskiego 22 II 1929, ANPANiPAU, sygn. K III-151, j.a. III/3.

⁴⁵ Sylwetki uczonych i hasło *Bułgarsko-polskie związki literackie* zob.: *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, t. 1-2, [kom. red. przewodn. J. Krzyżanowski, od 1976 C. Hernas i in.], Warszawa 1991 oraz *Literatura polska XX wieku. Przewodnik encyklopedyczny*, t. 1-2, [red. nauk. A. Hutnikiewicz, A. Lam], Warszawa 2000.

⁴⁶ H. Batowski do N. Bobczewa 16 I 1926, BIA NBKM, F. 278, j.a. 92.

intelektualiście⁴⁷. Batowski od swej pierwszej⁴⁸ do ostatniej pracy dotyczącej autora *Pana Tadeusza* cytował Penewę⁴⁹.

Bułgarskie momenty w biografii Mickiewicza ukazane przez polskiego naukowca zasługują na szczególną uwagę⁵⁰. Pierwsza, w całości traktująca o kontaktach wieszczka z Bułgarami, publikacja Batowskiego została ogłoszona w 1940 r. w Sofii⁵¹. Do 1980 r. wychodziły kolejne jego prace wyłącznie poświęcone temu zagadnieniu⁵². Bułgarzy pojawiali się także w wielu innych tekstach Henryka Batowskiego opisujących słowiańską aktywność autora *Pana Tadeusza*⁵³. Pierwszymi były artykuł *Mickiewicz a Słowianie południowi 1848-1855*⁵⁴ oraz książka *Mickiewicz a Słowianie do r. 1840*⁵⁵. Na podstawie tego ostatniego tekstu Batowski zamierzał się habilitować z zakresu dziejów literatur słowiańskich i prądów kulturalnych w Słowiańszczyźnie. Fakt ten najlepiej świadczy o wadze, jaką przywiązywał do życia i twórczości Mickiewicza. Zaciekawienie jej politycznymi aspektami to cecha charakterystyczna mickiewiczianów popelnionych przez Batowskiego⁵⁶. Bez wątpienia z tego powodu są nie tylko uznawane za trwałe wkład do slawistyki literackiej⁵⁷,

⁴⁷ [H. Batowski], *U Słowian*, „Myśl Narodowa” 1927, nr 19, s. 357.

⁴⁸ H. Batowski, *Mickiewicz a Słowianie południowi 1848-1855*, [Lwów 1933], nadb.: „Sprawozdania Towarzystwa Naukowego we Lwowie” 1933, nr 2, s. 63-64; J. Kornhauser, *Henryk Batowski jako badacz...*, s. 73-74.

⁴⁹ H. Batowski, *Pierwsze kontakty Mickiewicza ze sprawami bułgarskimi*, [w:] *Sbornik w czest na akademik Aleksandr Teodorow-Balan*, Sofija 1955, s. 77-82 oraz [w:] tegoż, *Ze słowiańskich mickiewiczianów*, Warszawa 1980, s. 153-162.

⁵⁰ J. Kornhauser, *Henryk Batowski jako badacz...*, s. 73.

⁵¹ H. Batowski, *Mickiewicz wobec oświaty bułgarskiej*, [w:] *Sbornik w pamiet na prof. P. Nikow*, Sofia 1940, s. 55-61.

⁵² Tenże, *Pierwsze kontakty Mickiewicza...*; tenże, *Domniemany memoriał Iwana Bogorowa wręczony Mickiewiczowi w roku 1855*, [w:] *Ezikowedsko-etnografskie izsledwanija w pametna akad. St. Romanski*, Sofija 1960, t. 3, s. 359-367; tenże, *Nazwiska pisarzy bułgarskich zanotowane przez Mickiewicza*, „Pamiętnik Literacki” 1957, z. 1, s. 153-162; 1958, z. 3, s. 241-242.

⁵³ Tenże, *Mickiewicza misja naukowo-literacka w r. 1855. (Problem słowiański w czasie wojny krymskiej)*, Warszawa 1955; tenże, *Mickiewicz i sławianskij wopros w 1855 g.*, [w:] *Z istorii meżslawianskich swiazej. Kratkije soobsczenija Instituta Slawianowiedienija Akademii Nauk SSSR*, Moskwa 1963, s. 31-43 (polski przedruk: *Problem słowiański w roku 1855 w ujęciu Mickiewicza*, [w:] tegoż, *Ze słowiańskich mickiewiczianów...*, s. 83-106); tenże, *Ostatnia podróż Adama Mickiewicza (w 95-ą rocznicę zgonu)*, „Życie Słowiańskie” 1950, s. 698-701; tenże, *Mickiewicz jako badacz Słowiańszczyzny*, Wrocław 1956.

⁵⁴ Tenże, *Mickiewicz a Słowianie południowi...*, s. 63-64.

⁵⁵ Tenże, *Mickiewicz a Słowianie do roku 1840*, Lwów 1936, s. 175-176.

⁵⁶ J. Kornhauser, *Henryk Batowski jako badacz...*, s. 72, 74; M. Bobrownicka, *Polska slawistyka literaturoznawcza lat siedemdziesiątych (1970-1980)*, „Slavia Occidentalis” 1983, s. 6.

⁵⁷ J. Magnuszewski, *Międzywojenny dorobek literackiej slawistyki zachodnio- i południowosłowiańskiej w zakresie syntez ogólnosłowiańskich, historii poszczególnych literatur tego obszaru i porównawczych badań nad nimi*, [w:] *Słowianoznawstwo w okresie międzywojennym 1918-1939*, red. M. Basaj i S. Urbańczyk, cz. 1, Wrocław i in. 1989, s. 76; Z. Niedziela, [rec.:] Batowski H., *Ze słowiańskich mickiewiczianów*, Warszawa 1980, „Pamiętnik Słowiański” 1981, s. 173; M. Bobrownicka, *Z perspektywy półwiecza. Polska slawistyka literaturoznawcza lat 1945-1995*, „Pamiętnik Słowiański” 1995/1996, s. 6-7.

ale również zaliczane do godnych uwagi rodzimych prac bałkanistycznych⁵⁸ i najważniejszych tekstów historycznych tego badacza⁵⁹.

Pozaliterackie obszary aktywności zostały mocno wyeksponowane również w biografii Christo Botewa⁶⁰. Warto podkreślić, że był on pierwszym poetą bułgarskim, którego Batowski uhonorował tekstami, tym samym wyprzedzając o kilka lat swoje publikacje poświęcone Iwanowi Wazowowi⁶¹ i Penczo Sławejkowowi⁶². Okazją stało się pięćdziesięciolecie śmierci Botewa. O ile upamiętniając tę rocznicę na łamach przedwojennej prasy narodowodemokratycznej Batowski uwypuklał patriotyzm poety⁶³, o tyle po 1945 r. eksponował wątek internacjonalistyczny jego biografii⁶⁴, przede wszystkim w *Wyborze pism*. Jakkolwiek historycznoliterackie znaczenie tego opracowania związane jest ze zmieniającą się oceną twórczości poety⁶⁵, to ponadczasową wartość wykazuje dokonany przez Batowskiego przekład wiersza *Moja modlitwa*⁶⁶.

Polski uczony uwydatniał bliskość poglądów Botewa z przekonaniem Mickiewicza, określając obu mianem poetów-publicystów⁶⁷. Uwagą przykładaną przez Batowskiego do związku działalności politycznej z twórczością literacką⁶⁸ należy

⁵⁸ J. Skowronek, M. Tanty, *Kraje Europy Południowo-Wschodniej w polskiej historiografii*, „Wiadomości Historyczne” 1983, nr 1, s. 25-27; T. Wasilewski, *Dorobek polskich badań powojennych nad dziejami ludów bałkańskich (do roku 1878)*, [w:] *Balkanistyka polska. Materiały z posiedzeń naukowych Komisji Bałkanistycznej przy Komitecie Słowianoznawstwa PAN w latach 1972-1973*, przew. kom. red. Z. Stieber, Wrocław i in. 1974, s. 120.

⁵⁹ *Wykaz najważniejszych publikacji historycznych prof. dra hab. Henryka Batowskiego*, oprac. I. Stawowy-Kawka, [w:] *Z dziejów Europy Środkowej w XX wieku. Studia ofiarowane Henrykowi Batowskiemu w 90. rocznicę urodzin*, red. M. Pułaski i in., Kraków 1997; *Bibliografia prac prof. dr. hab. Henryka Batowskiego (wybór)*, [w:] *Polska i Europa w XX wieku*, red. A. Szefer, Katowice 1977.

⁶⁰ J. Kornhauser, *Henryk Batowski jako badacz...*, s. 76.

⁶¹ J. Śliziński, *Recepcja twórczości Iwana...*, s. 99; H. Batowski, *Iwan Minczew Wazow (1850-1921). Największa postać literatury bułgarskiej*, „Kurier Literacko-Naukowy” 1931, nr 49, s. 3; h-k b-i [H. Batowski], *Iwan Minczew Wazow (1850-1921)*, „Ruch Słowiański” 1931, s. 165-167.

⁶² K. Wierzbicka, *Recepcja twórczości Sławejkowa w Polsce*, [w:] *Stosunki literackie polsko-bułgarskie...*, s. 88; H. Batowski, *Bułgarski czciciel i naśladowca Mickiewicza. Penczo Sławejkow 1866-1912*, „Kurier Literacko-Naukowy” 1932, nr 30, s. 5; tenże, *Penczo Sławejkow*, „Kurier Warszawski” 1933, nr 2 (wyd. wiecz.), s. 4-5; tenże, *Pamięci Penczo Sławejkowa (1866-1912)*, „Ruch Słowiański” 1933, s. 36-38.

⁶³ [H. Batowski], *U Słowian (jubileusze literackie)*, „Myśl Narodowa” 1927, nr 5, s. 77; H. Batowski, *Jubileusze słowiańskie w roku 1926*, „Słowo Polskie” 1926, nr 355, s. 10.

⁶⁴ H. Batowski, *Hristo Botev – działacz polityczny, propagator zblżenia narodów bałkańskich*, „Życie Słowiańskie” 1949, s. 239-243.

⁶⁵ M. Bobrownicka, *25 lat literaturoznawstwa zachodnio- i południowosłowiańskiego w Polsce Ludowej*, „Slavia Occidentalis” 1972, s. 26; M. Jakóbiec, *Ćwierć wieku slawistyki historyczno-literackiej w Polsce Ludowej*, „Pamiętnik Słowiański” 1972, s. 341; B. Jaroszewicz-Kleindienst, *Recepcja twórczości Christo Botewa w Polsce*, [w:] *Stosunki literackie polsko-bułgarskie...*, s. 41, 42, 44-46; E. Madany, *Literatura bułgarska w Polsce po II wojnie światowej*, [w:] tamże, s. 170; J. Kornhauser, *Henryk Batowski jako badacz...*, s. 76-77.

⁶⁶ J. Kornhauser, *Henryk Batowski jako badacz...*, s. 77.

⁶⁷ H. Batowski, *Wstęp*, [w:] Ch. Botew, *Wybór pism*, Wrocław-Kraków 1960, oprac. H. Batowski, s. CIX-CX.

⁶⁸ J. Kornhauser, *Henryk Batowski jako badacz...*, s. 77.

również objąć postać kolejnego polskiego pisarza zaangażowanego w ruch narodowowyzwoleńczy – Zygmunta Miłkowskiego (Teodora Tomasza Jeża). Henryk Batowski omówił walory jego powieści *W zaraniu* poświęconej powstaniu kwietniowemu⁶⁹, którego uczestnikiem był Botew. We wprowadzeniu do *Wyboru pism* tego poety poczesne miejsce zajmują tak antyturecki zryw⁷⁰, jak i kilkusetletnie dzieje zniewolonej przez imperium osmańskie Bułgarii⁷¹. Batowski wiele miejsca poświęcił także relacjom Botew–Polska i Polacy⁷², wśród nich eksponując Miłkowskiego. W zorganizowanym w 1863 r. marszu oddziału tego pisarza dopatrzył się pierwowzoru przedsięwziętej w 1876 r. powstańczej wyprawy Christo Botewa⁷³. Literatura i historia zostały dopełnione przez geografę. Obie akcje Batowski umieścił na tablicy *Sprawa wschodnia w Europie w latach 1800-1876*, otwierającej grupę kilkudziesięciu map przygotowanych przez niego do *Atlasu historycznego świata*⁷⁴.

Kilkakrotnie wznawiany atlas stanowi ukoronowanie kartograficznych dokonań tego uczonego. O wadze przywiązywanej przez Batowskiego do geografii świadczy jego ulubiona maksyma: „uczcie się nie odrywając oczu od mapy”⁷⁵. Tymi zagadnieniami interesował się już w czasach studenckich. Batowski został wówczas zaproszony na posiedzenie plenarne odbywanego we Lwowie II Zjazdu Geografów i Etnografów Słowiańskich⁷⁶. Na ich zorganizowany w Sofii IV Kongres napisał szkic *Rozwój terytorialny państw bałkańskich w XIX i XX w.*, ostatecznie ogłoszony w „Czasopiśmie Geograficznym”⁷⁷. Była to pierwsza publikacja, do której opracował mapy. Znalazła się na nich Bułgaria⁷⁸, podobnie jak na wydanej po II wojnie światowej mapie ściennej *Kraje słowiańskie w Europie w XIX i XX wieku. Zmiany granic 1800-1947*⁷⁹.

Interesował się geografją historyczną⁸⁰ i polityczną⁸¹. Szczególną wagę przywiązywał do stosowania adekwatnej nomenklatury. Pomocą służy tu najważniejsze

⁶⁹ H. Batowski, *Polska powieść o rewolucji bułgarskiej*, „Nowa Kultura” 1951, nr 37, s. 5.

⁷⁰ Tenże, *Wstęp...*, s. XXXII-LXXII.

⁷¹ J. Kornhauser, *Henryk Batowski jako badacz...*, s. 76; H. Batowski, *Wstęp...*, s. III-XXII.

⁷² H. Batowski, *Wstęp...*, s. CXI-CXXX.

⁷³ Tenże, *Miłkowski i Botew*, „Sławjani” 1951, kn. 2, s. 26-27; tenże, *Wstęp...*, s. LXVI, CXXI-CXXII.

⁷⁴ *Atlas historyczny świata*, [red. odp. J. Wolski, aut. H. Batowski et al.], Warszawa 1974.

⁷⁵ *Dziewięćdziesięciolecie prof. Henryka Batowskiego*, „Alma Mater” 1997, nr 5, s. 36; W. Tyrański, *Kto jest kim w Krakowie*, Kraków 2000, s. 19-21.

⁷⁶ Rektor UJK we Lwowie [do H. Batowskiego] 1 VI 1927, ANPANiPAU, sygn. K III-151, j.a. IV/61.

⁷⁷ H. Batowski do Léona Savadjana 28 VI 1936, tamże, j.a. IV/10; H. Batowski do A. Zierhoffera 21 I 1937, tamże, j.a. IV/17; H. Batowski do F. Ilešiča 10 II 1937, tamże, j.a. IV/15.

⁷⁸ H. Batowski, *Rozwój terytorialny państwa bałkańskich w XIX i XX w. Fakty z geografii historycznej i historii dyplomatycznej*, [Lwów 1936], odb.: „Czasopismo Geograficzne” 1936, t. 14, z. 2-3, s. 175-205.

⁷⁹ Tenże, *Kraje słowiańskie w Europie w XIX i XX wieku. Zmiany granic 1800-1947*, Kraków 1949.

⁸⁰ Tenże, *Badania nad historią...*, s. 304; tenże, [rec.:] Rzepa Z., *Europa w latach 1871-1914*, Warszawa 1956, „Wiadomości Historyczne” 1958, nr 6, s. 421-424.

⁸¹ Tenże, *O współpracę poszczególnych gałęzi nauki...*, s. 142-145; tenże, [rec.:] Romer E., *Mały atlas geograficzny*, wyd. 14, Wrocław-Warszawa 1949, „Życie Słowiańskie” 1950, s. 792-795.

dzieło leksykograficzne Batowskiego, będące niewątpliwym owocem trzech dyscyplin naukowych – *Słownik nazw miejscowych Europy Środkowej i Wschodniej XIX i XX wieku* uwzględniający również nazwy w języku bułgarskim⁸².

Geografii i historii dotyczył bałkanistyczny artykuł zamieszczony w czasopiśmie „Etnografia Polska”⁸³. Kwestie narodowościowe stanowiły integralną część większości historycznych i politologicznych publikacji Batowskiego. Odnośnie do Bułgarii omówił prace badawcze traktujące o zagadnieniach etnicznych od XVIII⁸⁴ do XX wieku⁸⁵. Pisał o składzie narodowościowym mieszkańców Dobrudży⁸⁶, a przede wszystkim o Macedonii⁸⁷. Obok recenzji i tekstów własnych jest autorem przekładu artykułu Christo Wakarelskiego z zakresu ludoznawstwa⁸⁸.

Wielodziedziność znamionowała wiele innych publikacji Henryka Batowskiego. Należy do nich zaliczyć przedwojenny *Słownik starożytności słowiańskich* redagowany przez prof. Franciszka Bujaka. Jako sekretarz tego wydawnictwa Batowski⁸⁹ starał się wypracować kompromis między serbskimi a bułgarskimi uczonymi w sprawie haseł poświęconych Macedonii⁹⁰. W *Encyklopedii Nauk Politycznych* zamieścił artykuł dotyczący dziejów najnowszych oraz zagadnień politycznych Bułgarii⁹¹. Na pograniczu literatury pięknej i historii znajduje się popularnonaukowy artykuł zawierający tekst hymnu bułgarskiego w jego tłumaczeniu⁹². Książka *Republika Polska* to adresowane do czytelnika bułgarskiego kompendium wiedzy o II Rzeczpospolitej⁹³, które H. Batowski dedykował Penewowi⁹⁴.

Wymykanie się jego twórczości z prostej klasyfikacji oddają przeglądy stanu polskiego piśmiennictwa humanistycznego. W należących do tej kategorii przedwo-

⁸² Tenże, *Słownik nazw miejscowych Europy Środkowej i Wschodniej XIX i XX wieku. Współczesne i historyczne nazwy miast i innych najważniejszych miejscowości w 24 językach*, Warszawa 1964.

⁸³ Tenże, *Balkany. Kraje i narody bałkańskie. O zmianach treści tych pojęć*, „Etnografia Polska” 1966, R. 10, s. 117-126.

⁸⁴ H.A.B. [H. Batowski], [rec.:] Michow N.W., *Naselenieto na Turcija i Byłgarija prez XVIII i XIX w. Bibliografski izdizwanija s statistični i etnografski danni ot XVIII i XIX w.* Tom czteryty, Sofia, „Ruch Słowiański” 1938, s. 14.

⁸⁵ H. Batowski, [rec.:] Wasilewski L., *Skład narodowościowy państw europejskich*, Warszawa 1933, „Kwartalnik Historyczny” 1935, s. 217-218.

⁸⁶ H.A.B. [H. Batowski], *Dobrudża*, [w:] *Encyklopedia Nauk Politycznych*, t. 1, Warszawa 1936, s. 889-890.

⁸⁷ H. Batowski, *Macedonia i macedońska kwestia*, [w:] *Encyklopedia Nauk Politycznych*, t. 3, Warszawa 1938, s. 831-834.

⁸⁸ Ch. Wakarelski, *Etnografia w Bułgarii w ostatnich trzech latach 1927-1930. (Uwagi ogólne)*, przeł. h-k b-i, „Ruch Słowiański” 1930, s. 111-116.

⁸⁹ H. Batowski, *Słownik Starożytności Słowiańskich*, „Odrodzenie” 1945, nr 29, s. 8.

⁹⁰ Tenże, *List w sprawie Słownika Starożytności Słowiańskich*, „Przegląd Zachodni” 1954, s. 613.

⁹¹ Tenże, *Bułgaria. Historia i stosunki polityczne*, [w:] *Encyklopedia Nauk Politycznych*, t. 1, Warszawa 1936, s. 574.

⁹² Tenże, *Hymny słowiańskie*, „Myśl Akademicka” 1926, s. 12-13.

⁹³ Tenże, *Republika Polska...*

⁹⁴ Tamże, s. [3].

jennych i powojennych publikacjach swojego autorstwa Henryk Batowski uwzględnił różne dziedziny. Tak było w przypadku historiografii polskiej dotyczącej dziejów Bałkanów⁹⁵, Słowiańszczyzny⁹⁶, wreszcie samej slawistyki⁹⁷. Także wybitni przedstawiciele filologii czy historii odnotowywali wielostronność jego dokonań na polu słowianoznawstwa⁹⁸ i bałkanistyki⁹⁹, uznając go za jej czołowego polskiego przedstawiciela¹⁰⁰. W Polsce został dostrzeżony historyczny i filologiczny wkład Batowskiego do międzywojennego piśmiennictwa naukowego dotyczącego Bułgarii¹⁰¹. Jego życiorys i wybór prac od lat 30. do 90. ukazano w bio-bibliografii zamieszczonej w bułgarskim przewodniku encyklopedycznym, wydanym w 2008 r. przez Bułgarską Akademię Nauk¹⁰².

W 1965 r. Henryk Batowski został odznaczony Orderem Cyryla i Metodego I klasy¹⁰³. Decyzja o uhonorowaniu zapadła już w 1963 r. Prasa informowała, że równocześnie wyróżnienie to spotkało innych wybitnych polskich uczonych: Tadeusza Lehra-Spławińskiego, Tadeusza Stanisława Grabowskiego, Zdzisława Stiebera i Franciszka Sławskiego¹⁰⁴. Batowski był w tym gronie jedynym historykiem.

⁹⁵ Tenże, *Les études d'histoire balkanique en Pologne (1910-1935)*, [Beograd 1936], s. 271, nadb.: „Revue Internationale des Études Balkaniques” 1936, T. 3, s. 273-374; tenże, „Polnische Geschichtsforschung die Balkanlander seit 1936”, 28 III 1963, ANPANiPAU, sygn. K III-151, j.a. I/120.

⁹⁶ Tenże, „Ostatnie prace w dziedzinie badań dziejów Słowiańszczyzny w Polsce” 2 X 1935, ANPANiPAU, sygn. K III-151, j.a.I/47; tenże, *Aus der polnischen Slavistik*, „Slavische Rundschau” 1936, nr 2, s. 109-110; tenże, *Badania nad historią*, s. 297-315.

⁹⁷ Tenże, *Wesen und Aufgaben der Geschichte der polnischen Slavistik (slavischen Philologie) seit 1945*, „Wiener Slavistisches Jahrbuch“ 1960, s. 49-58.

⁹⁸ T. Lehr-Spławiński, *Słowianoznawstwo polskie. Stan obecny i zadania na przyszłość*, „Pamiętnik Słowiański” 1949; tenże, *Dziesięciolecie slawistyki Polski Ludowej*, „Pamiętnik Słowiański” 1957.

⁹⁹ J. Skowronek, M. Tanty, *Kraje Europy Południowo-Wschodniej...*, s. 25-27, 34, 36, 37; T. Wasilewski, *Dorobek polskich badań powojennych nad dziejami ludów bałkańskich (do roku 1878)*, [w:] *Bałkanistyka Polska...*, s. 120.

¹⁰⁰ M. Tanty, *Dorobek badań polskich nad nowszą historią krajów bałkańskich*, [w:] *Bałkanistyka polska...*, s. 99; tenże, *Dzieje krajów bałkańskich XIX i XX wieku w historiografii polskiej*, „Przegląd Humanistyczny” 1985, nr 11-12, s. 149; J. Skowronek, M. Tanty, *Kraje Europy Południowo-Wschodniej...*, s. 25, 37.

¹⁰¹ A.M. Brzeziński, *Stosunki polsko-bułgarskie w okresie międzywojennym. Zarys wybranych problemów*, Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie, „Zeszyty Historyczne” 1993, z. 1, s. 190, 191.

¹⁰² W. Dimowa, *Batowski*, [w:] *Czuźdestranna byłgaristika prez XX vek. Enciklopediczen sprawocznik*, Sofija 2008, s. 25-26.

¹⁰³ *Z okazji święta kultury Bułgarii. Wysokie odznaczenie bułgarskie dla profesora Henryka Batowskiego*, „Dziennik Polski” 1965, nr 117, s. 3.

¹⁰⁴ *Wysokie odznaczenia polskich naukowców*, „Dziennik Polski” 1963, nr 123, s. 2.

Summary

Interdisciplinarity in Bulgarian studies of Henryk Batowski

The article presents multi-faceted interests of Polish scholar and journalist Henryk Batowski (1907-1999) in the light of his Bulgarian studies. He was engaged in interdisciplinary research which included literatures (Mickiewicz, Miłkowski, Botev, Vazov, Slaveykov), history (1800-1945), international politics (1925-1950) and geography (Balkans, Slav lands). Batowski introduced interdisciplinarity into his publications and propagated co-operation between various disciplines. He wanted to base on this idea two new institutes and use the research results to strengthen Poland's foreign policy towards Bulgaria and the other Balkan or Slavic states.

